

მეგრული ტოპონიმია და ბარნსამხარო

მოკლე შინაარსი

როგორც ამ სტატიის სათაური გვიჩვენებს, შევეხეთ მხოლოდ ორი-ოდე საკითხს: 1. არაბულ-სპარსულ-თურქული ლექსემები სამეგრელოს ტოპონიმიაში; 2. უცხოენოვანი ტოპონიმთა ლექსიკალიზაცია და ხელახალი ტოპონიმიზაცია მეგრულში. 1. არაბულ-სპარსული ენებიდან ლექსიკური ნასესხობანი დაიწყო ჯერ კიდევ სალიტერატურო ქართული ენის საბოლოოდ ჩამოყალიბებამდე, ხოლო შუა საუკუნეებში ეს პროცესი უფრო აქტიური გახდა. შუა საუკუნეებშივე იწყება უცხო სიტყვათა შემოდწევა სხვადასხვა ევროპული ენებიდან (განსაკუთრებით რუსულიდან) XVIII-XIX საუკუნეებში. თითქმის ამავე პერიოდში დასტურდება ლექსიკური ერთეულების შემოდინება თურქულიდან, ჩრდილოკავკასიური ენებიდან, აფხაზურიდან, სვანურიდან, აგრეთვე ქართული სალიტერატურო ენიდან და მეზობელი ქართული დიალექტებიდან. და კიდევ ორი ინფორმაცია: 1. კოლხური ტოპონიმია დასტურდება ანტიკურ და ბერძნულ ისტორიულ წყაროებში; 2. სამეგრელო-სამურზაყანოს ტოპონიმიაში გამოვლინდა 180-მდე რუსული სიტყვა (მათგან ერთი ნაწილი ქართული სალიტერატურო ენიდანაა მეგრულში შეთვისებული, ხოლო მეორე ნაწილი – რუსებთან და რუსეთთან უშუალო ურთიერთობის შედეგად.

წარმოვადგენთ ნარკვევის პირველ თავში არაბულ-სპარსულ-თურქული ენებიდან შემოსულ ლექსემებს და მათგან წარმოქმნილ ტოპონიმებს სამეგრელო-სამურზაყანოში: **ბაირადი**, **ბოდაზი**(//**ბუღაზი**), **ღუქანი**, **ყანთარი**, **საყანთრო**, **ჩამჩირი**, **ხანდაკი**.

მეორე თავში წარმოდგენილია უცხოენოვანი ლექსემები, რომლებიც მეგრულში შევიდა როგორც საზოგადო სახელები, მაგრამ შემდეგ სამეგრელოში მოგვევლინენ ტოპონიმებად. ესენია: **იორდანე**, **დარდანელი**, **პალიასტომი**, **კამჩატკა**, **ორგია**, **ცვნღერი**.

საკვანძო სიტყვები: კოლხური ტოპონიმია, უცხოენოვანი ტოპონიმები, არაბულ-სპარსულ-თურქული ლექსემები.

MEGRELIAN TOPONYMY AND THE OUTSIDE WORLD

Abstract

As the title of this article shows, we have touched only two questions: 1. Arabic-Persian-Turkish lexemes in the toponymy of Samegrelo; 2. Lexicalization and re-toponymization of foreign language toponyms in Megrelian. Lexical borrowing from Arab-Persian languages started until the establishment of the literary Georgian language. The process became more active in the Middle Ages. Introduction of foreign words from different European languages (especially from Russian - XVIII-XIX centuries) started in the Middle Ages too. The flow of lexical units from Turkish and North Caucasian languages, from Abkhazian, Svanuri and Georgian literary languages and neighboring Georgian dialects is confirmed nearly in the same period.

Two more information: 1. Colchian toponymy is confirmed in antiquity and Greek historical sources. 2. Up to 180 Russian words have been identified in the Samegrelo-Samurzakano toponymy (one part of which is taken from the Georgian literary language and the other part is a result of direct contact with Russians and Russia).

The first chapter of the article presents the lexemes borrowed from Arab-Persian-Turkish languages and the toponyms produced out of them in Samegrelo-Samurzakano: **bairaghi, boghazi//bughazi, ducani, kantari, sakanthro, shamchiri, khandaki.**

In the second chapter one can meet foreign lexemes that have entered Megrelian as common names. Later they appeared as toponyms in Samegrelo. For example: **Iordane, Dardaneli, Paliastomi, Kamchatka, orgia.**

Key words: Colchian toponymy, foreign language toponyms, Arabic-Persian-Turkish lexemes.

შესავალი. ენათა (მონათესავე თუ არამონათესავე) შორის სიტყვათა სესხება, როგორც ჩანს, თან სდევს კაცობრიობის განვითარების ისტორიას. სიტყვათა სესხება ბუნებრივი და, ამასთანავე, ნებისმიერი ენის განვითარების აუცილებელი წინაპირობაა.

ი. ყიფშიძის „მეგრული (ივერიული) ენის გრამატიკის“ წინასიტყვაობის ერთ-ერთი ქვეთავი – „გავლენა სხვა ენებისა მეგრულზე და პირიქით“, – ასე იწყება: „არამონათესავე ენათა გავლენა მეგრულზე მხოლოდ და მხოლოდ ლექსიკური ხასიათისაა, მაგრამ გავლენა მონათესავე ენებისა, განსაკუთრებით,

ქართულისა, მორფოლოგიაზეც ვრცელდება“ (ი. ყიფშიძე, რჩეული თხზულებანი, თბ., 1994, გვ. 31). ავტორი „მეგრულ-რუსულ ლექსიკონში“ ასახელებს და აანალიზებს 50-მდე სპარსულ, 40-მდე არაბულ, 30-თურქულ და 15-მდე ბერძნულ, აგრეთვე 35-მდე რუსულ ან რუსული ენის მეშვეობით მეგრულში დამკვიდრებულ ლექსიკურ ერთეულს. ამასთანავე, აღნიშნულია ისიც, რომ „თითქმის ყველა ეს უცხოენოვანი სიტყვა გვხვდება მეგრულში“. მკვლევარი იმასაც ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ „ქართული ენა, როგორც ლიტერატურულ-საეკლესიო, იყო და რჩება საყოველთაო გამოყენებაში მეგრულთა შორის“ (იქვე, გვ. 33).

ქართულ სალიტერატურო ენასა და დიალექტებში, აგრეთვე უდამწერლობო ქართველურ ენებში, სიტყვათა სესხების რამდენიმე ისტორიული ეტაპი შეიძლება გამოიყოს: 1. სიტყვათა სესხება აღმოსავლური ენებიდან (ინდოევროპულ და სემიტურ ენათა უძველესი ფენა); 2. სესხება დასავლური (ევროპული) ენებიდან (ქრისტიანობამდელი და ქრისტიანობის შემდეგდროინდელი ეპოქა); 3. რუსულენოვანი ნასესხობანი XIX-XX სს-ებში; 4. ნასესხობანი თურქული და კავკასიური ენებიდან; 5. ნასესხობანი ქართული სალიტერატურო ენიდან და დიალექტებს შორის.

ამჯერად დავეკმაყოფილდებით ორ საკითხზე მსჯელობით:

1. არაბულ-სპარსულ-თურქული ლექსემები სამეგრელოს ტოპონიმიაში

ბერადი, ბერაყი. ს.-ნაბა: „**ბავრაყი** – ეკლესიის დროშა“; დ. ჩუბინაშვილი: „**ბაირადი** (თათრ.) – დროშა, ალამი, знамя“; „**ბავრაყი** (თათრ.) – ბაირადი, знамя“ (დ. ჩუბინაშვილი, 1984). ნ. ჩუბინაშვილი: „**ბავრაყი** (ბაირადი); ბაირადი – დროშა ალამი“ (ნ. ჩუბინაშვილი, 1961).

აღმოსავლური სამყაროდან შემოსული და ქართულ სალიტერატურო ენაში დამკვიდრებული **ბაირადი** „დროშა; საეკლესიო დროშა“ მეგრულში დამკვიდრებულა **ბერადი** და **ბერაყი** ფორმებით და მიუღია ერთი დამატებითი მნიშვნელობა (რაც არაა აღნიშნული მეგრულის ლექსიკონებში): „სატრიანგულაციო ბოძი“ (საფუძველი: საეკლესიო დროშა წარმოადგენდა ლატანზე ჩამოკიდებულ ქსოვილს, რომელზეც გამოსახული იყო ქრისტე, ანგელოზი, წმინდანი. როგორც წესი, სატრიანგულაციო სვეტის კენჭეროს სანიშნოდ მართლაც ქსოვილი ჰქონდა შემოსხვეული). ტოპონიმური მასალა:

ბერაყსუკი – ბორცვი დალიძის მარცხ. მხარეს (სოფ. ილორგანი, სამურზაყანო).

ნაბერად – წიკელკარის მადლობის მწვერვალი, სადაც უწინ

სატრიანგულაციო ქვა-სვეტი ყოფილა აღმართული (ს. ხოლე).

ნაბერაღსუი – ჭამგვარის მწვერვალი (ს. რეჩხი).

ნაბერაყ – 1. ბორცვი ოისირეში (სამურზაყანოს მთა); 2. ჩაის ფართობი სააბაშიოში (ს. სამქვარი); 3. ბორცვი წარჩესა და მენჯიშ დაღს შუა (ს. ჩხორთოლი); 4. მაღალი ბორცვი ს. მახუნჯიაში და სხვ. (ყველა სამურზაყანოში).

ნაბერაყსუი – მთა ქორთუშ დაღის სათავესთან (ს. რეჩხი, სამურზაყანო).

ბოღაზი. თურქული სიტყვა **ბოღაზ** „სრუტე, არხი“ მეგრულში შესულა ბოღაზი, ბუღაზი ფორმებით და აღნიშნავს ზღვის მცირე ყურეს, მდინარის შესართავისგან წარმოქმნილ სრუტეს. შდრ. აღ. ქობალია: „**ბოღაზი** – ყურე, ნავმისადგომი“; აქვე: „ბუღაზი – ბოღაზი“. ტოპონიმები:

ბოღაზი – საძოვარი შავი ზღვის პირას, სადაც უკვე ზღვას მოწყვეტილი ყურეა (გაგიდა, სამურზაყანო).

ბუღაზი – 1. ოქუმწყარის მონაკვეთი ოქუმ-ერისწყლის შესართავიდან შავ ზღვამდე (დაახლოებით 500 მ.). უშუალოდ ზღვასთან შეერთების ადგილს ეწოდება ბუღაზიშდული. სწორედ აქ გროვდება ქვიშა და საჭირო ხდება წყლისათვის სადინარის გაჭრა (მ. გუდავა, სამურზაყანო); 2. პალიასტომის ყურე (ქ. ფოთი); 3. ხობისწყლის შესართავი შავ ზღვასთან სოფ. ყულევეში (ხობის მუნიცი.).

დიღბუღაზი/დიღვაგიდა/ბუღაზი – სრუტე რომლითაც გაგიდაწყარი უერთდება შავ ზღვას (ს. გაგიდა, სამურზაყანო).

ჭიჭე ბუღაზი/უღუღე – ზღვისპირა ტბორი, ყოფილი ყურე. ზღვისგან ყოფს სიღის ბორცვის ვიწრო ზოლი. რესპ. „ჩამწყვდეულია, ზღვისკენ არა აქვს გასასვლელი. ამიტომაც უღუღე, ანუ უთავო“ (ს. გაგიდა, სამურზაყანო).

ბუღაზი/ბუღაზიშდული – ენგურის შესართავი შავ ზღვასთან (ს. ანაკლია).

ნაბუღაზ – მცირე ყურე და საძოვარი ზღვის პირას (ს. გინძე ეწერი, სამურზაყანო.).

ღუქანი. სპარსული სიტყვა ღუქანი ძველ ქართულში დამკვიდრდა ასეთი მნიშვნელობით: „ხულა, ქულა, ქულბაქი, სავაჭრო ან სამუშაო სახლი; лавка (ნ. ჩუბინაშვილი). ქეგლ-ი განმარტავს: „ღუქანი (ძვ.) – წვრილი სავაჭრო ან პატარა სასადილო; ზოგჯერ სახელოსნოსაც ებახიან“; ძვ. ქართულში: „ღუქანი – სავაჭრო“ (ი. აბულაძე); შდრ. ზ. სარჯველაძე: „ღუქანი – მაღაზია“. ახალ ქართულში (და მეგრულ მეტყველებაშიც) ეს სიტყვა აღნიშნავს წვრილ სავაჭრო შენობას ან პატარა სასადილოს. ტოპონიმი:

ნადუქან „ნადუქნევი“ – 1. მინდორი ქირის ნაპირას (ქვ. ბარ-
ლები); 2. მინდორი ეზგურის პირას, ჯვეშ ნაშართან (ზენი, ჭუ-
ბურხინჯის თემი); 3. ნადუქნარი სოფლის ცენტრში (ს. ახიგვა-
რა) და სხვ. (ყველა სამურზაყანოში).

ნადუქან(ღ) – 1. ოჩხომურის ჭალა სოფ. ქვედა ჩხოროწყუში;
2. მინდორი სოფ. თაიასა და კირცხში (სამივე ჩხოროწყუს მუ-
ნიციპ-ში).

დუქანკარი – სოფლის ცენტრი სოფ. ლეხანდრაოში და ავ-
ტობუსუს გაჩერება სოფ. ორქაში (ორივე მარტვილის მუნიციპ.)
და სხვ.

საყანთრო. არაბულ-თურქული სიტყვა **ყანთარი** „სასწორი“
შესულია ქართულის დასავლურ კილოებში (გურ., იმერ.) და
ნიშნავს: „სასწორი, ცალსასწორა“. შდრ. აღ. ქობალია: „**ყან-
თარი** – ...დიდი, უღლიანი სასწორი სულადის ასაწონად“. მა-
შასადაძე, საყანთრო იქნება სასწორის დასადგმელი ადგილი.
ტოპონიმი:

საყანთრო – 1. შენობა ურიაკარში. ამ შენობაში ხდებოდა
საყიდი მარცვლეულის აწონვა (სოფ. ბანძა); 2. ერქვა მინდორს,
სადაც უწინ გასაყიდი მსხვილფეხა საქონლის ასაწონი სასწო-
რი იდგა. შემდეგ აქ ბაზარი გაიხსნა (ქ. ზუგდიდი).

ჩამჩირი. ჩამჩირი თურქული სიტყვაა, სამურზაყანოში გა-
ერცვლებული, და ნიშნავს **ბზას**. შდრ.: „**ჩამჩირი** – ბზა, იგი-
ვეა, რაც ბზაკალი, ბაია“ (ქობალია, 2010). როგორც ცნობილია,
სამურზაყანოს მთა-ბორცვებზე ბზას ჭრიდნენ და გაგიდიდან
ფილკებით გაჰქონდათ ლაზებს, რომელთაც დიდი ხანია მაჰმა-
დიანობა და თურქული ენა ჰქონდათ შეთვისებული. ტოპონიმი:

ნა(ო)ჩამჩირ(ღ) – ბორცვი სამელაიოსა და ზ. გალის საზღვა-
რზე (სამურზაყანო). რესპ.: „თურქები ბზას ამზადებდნენ და აქ
აგროვებდნენ. ჩამჩირ თურქულად ბზაა“. არაა გამორიცხული,
ქალაქის სახელწოდება **ოჩამჩირე** მართლაც „საბზეს“ ნიშნავდეს.

ხანდაკი. ხანდაკი არაბული სიტყვაა. ნიშნავს თხრილს, სან-
გარს: ს.-საბა: „ხანდაკი – სხვათა ენაა, ქართულად თხრილი
ჰქვიან“. სიტყვა **ხანდაკი** დასტურდება „ქართლის ცხოვრებაში“.
აღ. ბარამიძე განმარტავს: „**ხანდაკი** – ხრამი; თხრილი“. ქართუ-
ლიდან მეგრულში შემოსული **ხანდაკიც** თხრილს, არხს, ვიწრო
ხევეს აღნიშნავს. ტოპონიმი:

ხანდაკი – ღელე, არხი ერისწყლის მარცხ. შენაკადი (ს. გინ-
ძე ეწერი, სამურზაყანო).

ხარდანი. ხარდანი სპარსულ-თურქული წარმომავლობის სი-
ტყვაა, რომელსაც ს.-საბა ასე განმარტავს: „**ხარდანი** – სარი-
ანი ვენახი, სარიანი ვენახი დაბალი“. ნ. ჩუბინაშვილის „ქარ-

თულ-რუსულ ლექსიკონში“ ვკითხულობთ: „**ხარდანი** – სარიანი ვენახი, виноградник; ერთგვარი ყურძენი არის“. დასავლურქართულ დიალექტებში (ლენხუმურში, იმერულში, გურულში) ხარდანი აღნიშნავს ვახის სარს, ჭიგოს; ვახის ჯიშს. ო. ქაჯაიას „მეგრულ-ქართულ ლექსიკონში“ ს. მაკალათიაზე მითითებით განმარტებულია: „**ხარდანი** ვახის ჯიშია, ისხამს შავი ფერის წვრილ მარცვალს...“ მართლაც მეგრულში ხარდანი ყურძნის ჯიშსაც ეწოდება და ტალავერსაც. ტოპონიმები:

ნახარდანი – 1. მინდორი საჯობას სერზე (ს. რეჩხი, სამურზაყანო); 2. ბორცვი სოფ. აბელათში (მარტვილის მუნიციპ.).

ხარდანი/ნახარდანი – სახნავი სოფ. ლეკვანტალიეში; **ნახარდანი** – მინდორი სოფ. ლევახანეში (ორივე მარტვილის მუნიციპ-ში); **ოხარდანი** „სახარდანი“ – სახნავი სოფ. მ. ლესიჭინეში და დაფერდება სოფ. ახუთში (ორივე ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტში) და სხვ.

2. უცხოენოვან ტოპონიმთა ლექსიკალიზაცია და ხელახალი ტოპონიმიზაცია მეგრულში

ნებისმიერ მშობლიურ ენაში გამოიყოფა უცხოურ ონიმთა (ტოპონიმთა, ანთროპონიმთა, ეთნონიმთა...) ორი ჯგუფი: ა) **დენოტაციანი** (ე.ი. მშობლიურ ენობრივ სივრცეში არსებული ობიექტის სახელი); ბ) **უდენოტატო** (წერილობითი ან ზეპირი გზით გავრცელებული საკუთარი სახელი, რომელიც მხოლოდ უცხოენოვან სივრცეში არსებულ ობიექტს მიემართება).

უცხოურ ტოპონიმთა გადატანა და სხვა (შორეული თუ მეზობელი) ქვეყნის ან იმავე ქვეყნის სხვა რეგიონის გეოგრაფიული ობიექტისა თუ დასახლებული პუნქტისათვის სახელის დარქმევა, ჩვეულებრივ, თან სდევს მიგრაციას – მოსახლეობის მასობრივ ადგილგადანაცვლებას.

საქართველოში მოიპოვება როგორც შინამიგრაციის, ისე გარემიგრაციის გზით გადმოტანილი ტოპონიმები: XVIII საუკუნეში მდ. ღალიძგის ნაპირზე მცხოვრები ფაჩულიები განერიდნენ აფხაზ დამპყრობლებს, გამოემართნენ აღმოსავლეთით, დამკვიდრდნენ მდ. ცივის მარჯვენა ნაპირზე და ახალ სამოსახლოს უწოდეს მშობლიური სოფლის სახელი **რეკა** (სენაკის მუნიცი.). XIX ს-ში ბალტიისპირეთიდან მიგრირებული ესტონელები შავი ზღვისპირეთში, გაგრის მახლობლად, დასახლდნენ და ახალშენს მშობლიური სოფლის სახელი **სალმე** დაარქვეს. ამავე საუკუნეში რუსეთიდან და თურქეთიდან დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში მასობრივად გადმოსახლებულმა რუსებმა, ბერძენებმა, სომხებმა თან ჩამოიტანეს მშობლიური ოიკო-

ნიმებიც, რომლებიც გარკვეულ სუპერსტრატულ ფენას ქმნიან ქართულ ტოპონიმიაში.

სხვა ენობრივი სივრციდან ტოპონიმის გადმოტანა შეიძლება დაკავშირებული იყოს არა მხოლოდ მოსახლეობის მასობრივ ადგილგადანაცვლებასთან, არამედ აგრეთვე ამა თუ იმ აღმსარებლობის გავრცელებასთან. აღმ. და დას. საქართველოს მრავალ რეგიონში გვხვდება საკრალური ტოპონიმები – ქრისტეს დაბადებასთან, ცხოვრებასა თუ წამებასთან დაკავშირებული წმინდა ადგილების სახელები, რომლებიც ქრისტიანული რწმენის დამკვიდრებასა და განმტკიცებას ემსახურებოდნენ: ბეთლემი, თაბორი, გეთსიმანია, სიონი, ბეთანია, გოლგოთა (იხ.: ზ. კიკნაძე, „საკრალური ტოპონიმია“: ონომასტიკა, I, თბ., 1987).

ყველა ზემოთ აღნიშნულ შემთხვევაში გვხვდება ტოპონიმთა დისტანციური გადატანა ახალ ობიექტზე ტოპონიმისავე ამპლუაში.

ამასთანავე უცხოური ტოპონიმი შეიძლება აღმოჩნდეს მშობლიურ ონიმურ სივრცეში სხვა გზითაც, კერძოდ, დეონიმიზაცია-ონიმიზაციის (დეტოპონიმიზაცია-ტოპონიმიზაციის) გზით: ეს კი გულისხმობს, რომ უცხოური ტოპონიმი ახალ ენობრივ სივრცეში იქცევა საზოგადო სახელად და შემდეგ, კონვერსიის შედეგად, ეს საზოგადო სახელი ხდება სემანტიკის შესაბამისი ობიექტის საკუთარი სახელი. ამას დავადასტურებთ რამდენიმე მეგრული ტოპონიმის წარმომავლობის ახსნით:

I. იორდანე

იორდანე – მდინარე წინა აზიაში, კერძოდ, იორდანიაში. სიგრძე 252 კმ. ერთვის მკვდარ ზღვას. ძირითადი მონაკვეთი მიედინება იორდანიაშივე. ქრისტიანული სამყაროსათვის იორდანე ცნობილია როგორც წმინდა მდინარე, რომელშიც იოანემ ნათელი სცა ნაზარეთიდან ჩამოსულ 30 წლის იესოს, რომელსაც ამის შემდეგ გამოეცხადა სულიწმინდა მტრედის სახით და სიტყვებით: “შენ ხარ ძე ჩემი საყვარელი, რომელშიც კეთილად გამოეჩნდი მე” (მარკოზის სახარება). აღ. ქობალიას ლექსიკონში ვკითხულობთ: „**იორდანე** – ნაკურთხი წყალი (მდ. იორდანეს ანალოგიით), ნებისმიერი მდინარე ან საგანგებოდ დაგუბებული წყალი, რომელსაც მღვდელი აკურთხებდა ნათლისღების დღესასწაულისათვის“. იხ. აქვე: „იორდანეშ კეთება“

ქრისტიანთა შორის **წყალკურთხევა**, ე.ი. წყლის კურთხევა, ანუ ნათლისღება, ერთ-ერთი წმინდა და აუცილებელი რიტუალია, რაც ნიანვარს (ძვ. სტილით) ტარდება. მეგრული ვარიანტი **წყაკურთხია** მომდინარეობს ქართული წყალკურთხევა-სგან (გ. თოფურია).

სამეგრელოში, მარტვილის მუნიციპალიტეტის სოფ. ალერტ-ში, პატარა მდინარეს, რომელიც ჩაუვლის ალერტის ეკლესიას და შემდეგ ერთვის ცივის მეტერიას მარჯვ. მხრიდან, ეწოდება **იორდანე/ოკურთხალწყარი**. სოფლის ხანდაზმულთა განმარტება ასეთია: “ამ ადგილას, თხემლის ძირში, წყალს დააგუბებდნენ და იორდანეს გააკეთებდნენ წმინდა იოანე წაკურთხის დღეს. მღვდელი აკურთხებდა წყალს და ჯვარს ჩააგდებდა. ახალცოლმოყვანილი გადაიხდიდა ფულს, ამოიყვანდა ჯვარს წყლიდან და მთელი ერთი წელიწადი ის იყო იესო ქრისტეს მორდია.” ამ მონათხრობის მიხედვით, **იორდანე არის საზოგადო სახელი**, რომელიც აღნიშნავს ღრმა, ან ხელოვნურად დაგუბებულ წყალს, სადაც 6 იანვარს ნათლისღება ანუ წყალკურთხევა ტარდებოდა (იხ. ცხადია, ძიებანი..., გვ. 28). **ოკურთხალწყარი** ნიშნავს: “საკურთხი წყალი”. სხვა შემთხვევაში იორდანეს უწოდებენ ხის დროებით ბოგირს, რომელსაც გამართავენ მორევის თავზე, რათა მღვდელმა შუა წყალში ჩაატაროს წყლის კურთხევა. ეთნოგრაფი ირ. სურგულაძე აღნიშნავს, რომ “იორდანე იყო საჩრდილობელი წყალკურთხევის შესრულებისთვის”.

ცხადია, **იორდანე**, რომლის წყალშიც მოინათლა იესო, მეგრულში ქცეულა ნათლისღების (წყალკურთხევის → წაკურთხიას) ჩატარების ადგილის აღმნიშვნელ საზოგადო სახელად, რომელიც ხელახალი ონიმიზაციის გზით საკუთარ სახელად (ამ შემთხვევაში მიკროჰიდრონიმად) იქცა.

II. დარდანელი

დარდანელი (ძვ. ბერძნული ჰელესპონტი “ჰელეს ზღვა”) – სრუტე ევროპასა და მცირე აზიას შუა. აერთებს მარმარილოსა და ეგეოსის ზღვებს. ოდესღაც მდინარის ხეობა ყოფილა, მაგრამ ხმელეთის დაძირვის შემდეგ სრუტედ ქცეულა და წყალი ხმელთაშუა ზღვიდან შავ ზღვაში გადმოღინებულა. სიგრძე 120 კმ-ზე მეტია. მართლაც გრძელი და ვიწრო სრუტეა (სიგანე 1,3 კმ. – 18,5 კმ.).

რა თქმა უნდა, საქართველოში მწიგნობრული გზით შემოსული ტოპონიმი დარდანელი სწორედ მისი სიგრძის გამო იქცა გრძელი და ვიწრო გასასვლელის აღმნიშვნელ საზოგადო სახელად. ეს კარგად ჩანს ერთ ხალხურ ლექსშიც:

„ვამგმოდგროთ მუთუნიშოთ
მონდომებაჲ ანდანერქჲ,
სქან გურიშა ვემიანტჲ,
ჩქიმი გურიშ დარდანელქჲ“.

თარგმანი: „არაფერში გამომაღვა

ჩემი მონდომება მრავალნაირი,
შენს გულამდე ვეღარ მიწვდა
ჩემი გულის დარდანელი“.

საზოგადო სახელად ქცეული ტოპონიმი დარდანელი სამეგრელოში რამდენიმე მიკროტოპონიმის ფუძეში გვხვდება. კერძოდ, დარდანელი ეწოდება:

1. ჩაის ფართობს საკაკულოში (სოფ. ახუთი, ჩხოროწყუს მუნიცი.). ინფორმატორის განმარტება: „უწინ უღრანი ტყე იყო. მის სიღრმეში შედიოდა ვიწრო გზა. იმას ერქვა დარდანელი. შემდეგ ჩაი გააშენეს და ეს სახელი მასზე გადავიდა“

2. ტყე-ჭაობი ღაჩირის მარცხ. მხარეს (სოფ. ლესიჭინე, ჩხოროწყუს მუნიცი.).

3. ხობისწყლის ხეობის მონაკვეთი შეღეთს ზემოთ, სადაც მდინარე გრძელ ვიწრო კანიონში გაედინება (ჩხოროწყუს მუნიცი.).

4. ფიჩორის მონაკვეთი, რომელიც სწორად მიედინება ტყეში (სოფ. პატარა ფოთი, ხობის მუნიცი.).

III. პალიასტომი

პალიასტომი ტბაა გურიისა და სამეგრელოს საზღვარზე, შავი ზღვის ნაპირას. სარკის ფართობი 18,2 კმ. საზრდოობს წვიმის წყლითა და შენაკადებით. 1924 წელს არხით პირდაპირ შეუერთდა შავ ზღვას. ეს არხი ზვირთცემის შედეგად სრუტედ იქცა და ტბის წყალი გამლამდა. თავის მხრივ, პალიასტომი უძველესი სახელწოდებაა, შერქმეულია ბერძენი კოლონიზატორების მიერ და ნიშნავს „ძველ ყურეს“. აღ. ქობალიას ლექსიკონში განმარტებულია: „**პალასონი, პალიასონი** – პალიასტომი, ვრცელი დაჭაობებული ადგილი (იხ. ფალაზონი); გაუვალი ტალახი, ადიდებული ღელე, (გადატ.) პალაურების წყება, სათეფხაო ადგილი“.

ლიმნონიმი. პალიასტომი მეგრულში საზოგადო სახელად ქცეულა **პალიასონი** ფორმით, რაც შესულია ო. ქაჯაიას მეგრულ-ქართული ლექსიკონის II ტომში და ნიშნავს „ძლიერ ადიდებულ ღელეს, მდინარეს“. აღ. ქობალია: „**პალიასონი, პალასონი** – პალიასტომი; ვრცელი დაჭაობებული ადგილი; გაუვალი ტალახი; ადიდებული ღელე“. ჩვენ მიერ მოპოვებული სალექსიკონო მასალის თანახმადაც **პალიასონი** გაუვალ, ღრმა ჭაობსაც აღნიშნავს და კიდევ დარქმევია ტბას ზღვისპირა ენწერში, მდ. ციას მარცხ. მხარეს (სოფ. ყულევი, ხობის მუნიცი.).

პალიასონი//პაპანწყვილი – ღრმა ტლაპო სოფ. ოხურეიში (სამურზაყანო); **პაპანწყვილი** – ღრმა ტლაპო სოფ. ოხურეიში (აჩიგავრის თემი, სამურზაყანო).

IV. კამჩატკა

კამჩატკა, როგორც ცნობილია, ნახევარკუნძულია აზიის ჩრდ.-აღმ. ნაწილში. იგი იყო საბჭოთა კავშირის უშორესი რეგიონი და ამიტომაც სამეგრელოში იქცა შორი ადგილის აღმნიშვნელ საზოგადო სახელად... 1970-იან წლებში დაბა ჯვარის, ჯვარზენის უბნის განაპირას ააშენეს რამდენიმე კორპუსი, რომლებშიც განათავსეს ენგურჰესის მშენებლობაზე მომუშავე პატიმრები. სიშორისა და განცალკევებულობის გამო ამ მცირე დასახლებას უწოდეს კამჩატკა. მშენებლობა დიდი ხანია დასრულდა. მუშათა კორპუსები დაცარიელდა, მაგრამ კამჩატკა დღესაც ეწოდება.

V. ორგია.

ბერძნული სიტყვა **ორგია** ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნებსა და საბერძნეთში აღნიშნავდა: 1. რელიგიურ მისტიკრიას, ე.ი. ამა თუ იმ ღმერთისადმი მიძღვნილ დღესასწაულს; 2. თავაშვებულ, წრესგადასულ ქეიფსა და დროსტარებას (ქსე, VII; «*Оргия* (гр.) *orgia* – 1) особие тайние культовые обряды и празднества в честь некоторых древневосточных древнегреческих и древнеримских богов; 2) разгульное, разнузданное пиршество» (Словарь иностранных слов, Москва, 1990, стр. 358). იხ. აგრეთვე: ა. გელოვანი, მითოლოგიური ლექსიკონი, ქეგლ, VI, 1980 და სხვ.

სამეგრელოში ორგიაში მიიღო სულ სხვა მნიშვნელობანი: 1. ხალხური სიბრძნის სახომი – მანძილი გაშლილი ორივე ხელის შუათითების წვერებს შუა; 2. ცურვის სახეობა – გაშლილი მკლავის მონაცვლეობით მოსმა, რასაც ქართულად მხარული ცურვა ეწოდება (ქაჯაია, II, 2002, გვ. 441; იხ. აგრეთვე: **მხარული** (ქეგლ, V, გვ. 241). აღ. ქობალია, მეგრული ლექსიკონი, თბ., 2010, გვ. 541). მაგრამ მათზე ადრე ორგია განმარტა ი. ყიფშიძემ: **ორგია** – ა) плечо, полный размах рук, напр. приплаваний; б) народная линейная мера; расстояние между кончиками средних пальцев обеих рук, протянутых в противоположные стороны» (ყიფშიძე, 1994: 294).

ტოპონიმები:

1. ორგია/საორგო – ხერთვისი, რიონისა და ტეხურის შესართავი. აქ ფართო მორევია, სადაც, როგორც რესპონდენტი იხსენებდა, ხშირად იმართებოდა შეჯიბრი მხარულ ცურვაში. რესპ.: „ფართო წყარი რე, ბოქუანდით, ორგია ქეგუაშქვათია“ (სოფ. ისულა, სენაკის მუნიცი.).

2. საორგო/მიონჩურაფუ – მდ. ტეხურის ფართო და წყნარი, ღრმა დინება სენაკ-მარტვილის საავტომობილო გზის ხიდთან, სადაც ხშირად ტარდებოდა **მენჩურაფა** – შეჯიბრი ცურვაში გუ-

ლადობის, ყოჩადობის, ჩაუქობის, ქველობის გამოჩენის მიზნით (იხ. ქეგლ, VIII, 1964); ქობალია, 2010, გვ. 407. იხ. მენურუა... (ცხადაია, 2013: 233).

VI. ცენდერი.

ცენდერი რუს. Сибирь > ქართ. ციმბირი „აზიის ნაწილი, ურალის ქედიდან წყნარ ოკეანემდე“ > მეგრ., **ცენდერი**. სამეგრელოში ცენდერი, ანუ ციმბირი, მეტაფორულად ცივი, მოშორებული ადგილის ეპითეტს წარმოადგენდა. ო. ქაჯაია: „**ცენდერი** – ციმბირი“; ად. ქობალია: „ცენდერი – ციმბირი...“ ტოპონიმი:

ცენდერი – ვაკე სახნავი ქვალის მარცხ. მხარეს (სოფ. ურთა, სამურზაყანო).

ბამოყენებული ლიტერატურა:

კიკნაძე, 1987 – ზურაბ კიკნაძე, „საკრალური ტოპონიმია“: ონომასტიკა, I, თბ., 1987.

ლექსიკონი, 1990 – Словарь иностранных слов, Москва, 1990.

ლექსიკონი, 1957 – Арабско -Русский словарь, Москва, 1957.

სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1991.

ყიფშიძე, 1994 – იოსებ ყიფშიძე, რჩეული თხზულებანი, თბ., 1994.

ჩუბინაშვილი, 1984 – დავით ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ., 1984.

ჩუბინაშვილი, 1961 – ნიკო ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი რუსული თარგმანითურთ, თბ., 1961.

ქობალია, 2010 – ალექსანდრე ქობალია, მეგრული ლექსიკონი, თბ., 2010.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, VI, თბ., 1980; იგივე, VIII, 1964.

ქაჯაია, 2001-2002 – ოთარ ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, I-II-III, თბ., 2001-2002.

სამეგრელოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი, VII (სენაკის რაიონი), თბ., 2013.

ცხადაია, 1999 – პაატა ცხადაია, ძიებანი კოლხეთის ტოპონიმიდან, I, თბ., 1999.